

ΓΝΩΜΕΣ

Όλα τα άρθρα

Δικαιοσύνη: Ιδανικό ή ουτοπία;

Κώστας Παπαχρήστου

13.09.2023

12:14

Γνώμες

ΤΟ ΒΗΜΑ

Εγγραφή

Είσοδος

Γνώμες

13.09.2023
12:14
Δικαιοσύνη: Ιδανικό ή ουτοπία;

Μοιράσου το

Περισσότερες Γνώμες

Γνώμες

Σπαρτιάτες εναντίον...
Αθηναίων;

3 ώρες πριν

Στέλλα Πριόβολου

Καβάτζα

Γιάννης Πρετεντέρης

Η αλλαγή και οι κρίσεις

Αρης Ραβανός

«Πρέβεζα»

Γιώργος Βέλτσος

Ζούμε σε έναν δίκαιο κόσμο; Είναι δίκαιη η ζωή; Δύο ερωτήματα – ένα φαινομενικά πραγματιστικό και ένα μάλλον μεταφυσικό – στα οποία ακόμα και οι κορυφαιοί φιλόσοφοι της Ιστορίας δεν μπόρεσαν να δώσουν ξεκάθαρους απαντήσεις.

Κ αθώς τα **μέσα κοινωνικής δικτύωσης** διεκδικούν ρόλους λαϊκών δικαστηρίων, θα πρέπει να εξετάσουμε κατά πόσον αυτή τούτη η έννοια της δικαιοσύνης έχει αντικειμενική υπόσταση...

Ζούμε σε έναν δίκαιο κόσμο; Είναι δίκαιη η ζωή; Δύο ερωτήματα – ένα φαινομενικά πραγματιστικό και ένα μάλλον μεταφυσικό – στα οποία ακόμα και οι κορυφαιοί φιλόσοφοι της Ιστορίας δεν μπόρεσαν να δώσουν ξεκάθαρες απαντήσεις. Ο λόγος είναι πως, αυτή τούτη η έννοια της δικαιοσύνης ως αξίας με αντικειμενική υπόσταση, είναι θολή, ίσως ακόμα και στερούμενη ουσιαστικού περιεχομένου. Και αυτή είναι μία πραγματικότητα με την οποία ο Άνθρωπος θα πρέπει να συμβιβαστεί αν θέλει να γλιτώσει από την παραφροσύνη!

Την εποχή που, στα μέσα κοινωνικού αποπροσανατολισμού, στήνονται αυτοσχέδια «λαϊκά δικαστήρια» που εκδίδουν άμεσες ετυμηγορίες ενοχής ή αθωότητας, για κάθε υπόθεση νομικής ή πολιτικής φύσης που απασχολεί την επικαιρότητα, θα ήταν χρήσιμο να επανεξετάσουμε προσεκτικότερα τις βεβαιότητές μας για το τι καθορίζει ως «δίκαιη» και τι ως «άδικη» μία ανθρώπινη πράξη. Αλλά ακόμα και μία κατάσταση που υπερβαίνει τα όρια της ανθρώπινης δυνατότητας επιλογής...

Πάμε λίγα χρόνια πίσω... Αισθήματα συμπάθειας αλλά και αγανάκτησης είχαν προκαλέσει σε μέρος, τουλάχιστον, της κοινής γνώμης δύο περιστατικά με θύματα ηλικιωμένες γυναίκες, τα οποία ήρθαν τότε στο φως της δημοσιότητας.

Περιστατικό πρώτο: Μια 90χρονη συνελήφθη σε λαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης μετά από καταγγελία των εκεί πωλητών, και σύρθηκε ως κοινή κακοποιός στο αστυνομικό τμήμα της περιοχής όπου, μάλιστα, υπέστη απρεπείς συμπεριφορές δυσανάλογες προς την ηλικία της. Ο λόγος: Πουλούσε τερλίκια χωρίς να διαθέτει την απαιτούμενη άδεια, ίσα για λίγα ευρώ που θα εξασφάλιζαν το ψωμί της μέρας για εκείνη και τον επίσης υπερήλικα και ανήμπορο σύζυγό της. (Σημείωση: Τα τερλίκια είναι μάλλινα πλεκτά

παπουτσάκια για μες στο σπίτι. Φοριούνται ειδικά τον χειμώνα.)

Περιστατικό δεύτερο: Μια 80χρονη συνελήφθη και παραπέμφθηκε σε δίκη επειδή, δίχως να διαθέτει άδεια μικροπωλητή, πουλούσε στις παρυφές λαϊκής αγοράς της Κατερίνης λίγα χόρτα που είχε μαζέψει μόνη της. Και πάλι, μετά από καταγγελία των εκεί εργαζομένων.

Και στις δύο περιπτώσεις, η Αστυνομία δήλωσε ότι «τηρήθηκε το γράμμα του νόμου» και ότι δεν είχε άλλη επιλογή από το να τον εφαρμόσει, τη στιγμή που υπήρχαν σχετικές καταγγελίες. (Αν μου επιτραπεί η πολυτέλεια μίας σταγόνας χιούμορ, θα έλεγα ότι υπάρχει εδώ ένας ρόλος που διέφυγε από τον συμπαθέστατο – και άκρως παρεξηγημένο – Αρτέμη Μάτσα!)

Την ίδια εποχή, σε κακόφωνη αντίστιξη με την πιο πάνω επίδειξη άτεγκτης εφαρμογής του γράμματος του νόμου, στους δρόμους γύρω από την πλατεία Ομονοίας στην Αθήνα έθαλλε ανενόχλητα το εμπόριο της «πρέζας» και των «μεταχειρισμένων» – διάβαζε, κλεμμένων – κινητών τηλεφώνων. (Καταθέτω και προσωπικές μαρτυρίες, μια και είχα τότε την διαστροφή να περπατώ συχνά στο Κέντρο.)

Και, μια και αναφερθήκαμε σε ηλικιωμένες γυναίκες, αναφέρω παρενθετικά ότι θα μου μείνει αξέχαστη η τοποθέτηση γνωστού «προοδευτικού» τραγουδοποιού, πριν μερικά χρόνια, ότι ακόμα και η γιαγιά που έχει ένα ραδιοφωνάκι να της κρατά συντροφιά στο συνοικιακό περίπτερό της, θα πρέπει να καταβάλλει τίμημα πνευματικών δικαιωμάτων για τη μουσική που ακούγεται (η οποία, προφανώς, λειτουργεί ως επιπρόσθετο κίνητρο ώστε να προσέρχονται οι υποψήφιοι πελάτες στο περίπτερο)! Η «προοδευτικότητα» των ηθικών πλεονεκτημάτων είχε ανέκαθεν το μονοπώλιο της αίσθησης της δικαιοσύνης

στον, κατά τα άλλα, στερούμενο δικαίου και ηθικής αστικό κόσμο μας...

Όμως, ας δούμε μερικές ιστορίες ακόμα:

Αθήνα, Φθινόπωρο 2012. Σε μία μονάδα ημερήσιας θεραπείας κάποιου νοσοκομείου, ένα μικρό παιδί σταμάτησε να κλαίει και τώρα χαμογελά ευτυχισμένο. Η βελόνα με το σκιαγραφικό έχει μόλις βγει από το χεράκι του, και τώρα περιμένει τις καραμέλες που του υποσχέθηκαν. Για τις ακτινοβολίες που υποβλήθηκε στη συνέχεια, του είπαν πως το έβγαζαν φωτογραφία, να τη στείλουν στη γιαγιά και τον παππού...

Σαντιάγκο, Χιλή, Δεκέμβριος 10, 2006. Πεθαίνει πληρέστατος ημερών ο Αουγκούστο Πινοσέτ (Augusto Pinochet), ένας από τους πλέον αιμοσταγείς δικτάτορες του εικοστού αιώνα. Έζησε 91 ένδοξα χρόνια, χωρίς ποτέ μέσα σ' αυτά να δικαστεί ουσιαστικά και να τιμωρηθεί για τα εγκλήματα του...

Κόρινθος, Μάρτιος 30, 2013. Μια νεαρή γυναίκα πέφτει νεκρή στη διάρκεια πολύωρης καταδίωξης ληστών από αστυνομικούς. Η άτυχη 25χρονη βρέθηκε εν μέσω διασταυρούμενων πυρών στα Ίσθμια, την ώρα που οδηγούσε αμέριμνη το αυτοκίνητό της. Τραυματίστηκε θανάσιμα από σφαίρα καλάσνικοφ που χρησιμοποιούσαν οι ληστές. Μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο της Κορίνθου, όπου λίγη ώρα αργότερα εξέπνευσε...

Μόναχο, Νοέμβριος 9, 1923. Το «Πραξικόπημα της Μπυραρίας» λήγει με την αιματηρή καταστολή του. Ο εκ των πραξικοπηματιών, Max Scheubner-Richter, πέφτει χτυπημένος στα πνευμόνια από σφαίρα και πεθαίνει ακαριαία, παρασύροντας στο έδαφος και τραυματίζοντας ελαφρά τον παρακείμενό του, Άντολφ Χίτλερ, του οποίου έτσι σώζεται η ζωή. Η εκλεκτική σφαίρα μάλλον προτίμησε να πάρει έμμεσα αντί γι'

αυτή τη ζωή, τις ζωές κάποιων εκατομμυρίων άλλων ανθρώπων...

Ο αναγνώστης εύλογα θα μπει στον πειρασμό να αναφωνήσει πως «η ζωή είναι άδικη»! Όμως, πώς ακριβώς ορίζεται αυτή τούτη η αμφιλεγόμενη έννοια της δικαιοσύνης; Η νομική επιστήμη την αντιλαμβάνεται, ρεαλιστικά, ως ένα σύνολο θεσπισμένων συμβάσεων, οι οποίες διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας και δεν σχετίζονται απαραίτητα με το λεγόμενο «κοινό περί δικαίου αίσθημα». Έτσι, η δικαιοσύνη στην περίπτωση αυτή δεν αποτελεί απόλυτη έννοια, αφού οι συμβάσεις μπορεί να ποικίλουν ανάλογα με την κοινωνία ή την ιστορική εποχή. Ας δούμε τι γράφει ο Hans Kelsen (*), ένας εκ των σημαντικότερων φιλοσόφων του δικαίου:

«Αν έχει κάτι να μας διδάξει η ιστορία της ανθρώπινης γνώσης, αυτό είναι πόσο μάταιη είναι η προσπάθεια να βρει κανείς με ορθολογικό τρόπο έναν απόλυτα έγκυρο κανόνα για τη δίκαιη συμπεριφορά, δηλαδή έναν κανόνα που να αποκλείει τη δυνατότητα να θεωρηθεί δίκαιη και η αντίθετη συμπεριφορά. (...) Ο ανθρώπινος λόγος μπορεί να συλλάβει μόνο σχετικές αξίες, και αυτό σημαίνει ότι η κρίση με την οποία κάτι ανακηρύσσεται δίκαιο δεν μπορεί ποτέ να αποκλείει τη δυνατότητα μιας αντίθετης αξιολογικής κρίσης. Η απόλυτη δικαιοσύνη είναι ένα ανορθολογικό ιδεώδες.»

Στον αντίποδα της ορθολογικής, από τη φύση της, νομικής επιστήμης, η θρησκεία αποφεύγει να εξετάσει με κριτικό (και εν δυνάμει αναθεωρητικό) πνεύμα τέτοια φιλοσοφικά ζητήματα. Θεωρεί ως εξ ορισμού «δικαίους» εκείνους που ασπάζονται τα δόγματα της και προσαρμόζουν απόλυτα τη ζωή τους σε αυτά, ενώ τους «άδικους» αναμένει αιώνια τιμωρία σε έναν άλλο κόσμο που ελάχιστη σχέση έχει με εκείνον μέσα στον οποίο διέπραξαν τις «αδικίες» τους! Εν τούτοις, γεγονότα ιστορικά, όπως η Ιερά Εξέταση, και

σύγχρονα, όπως η ευλογία της Εκκλησίας στα όπλα ενός δικτάτορα που δολοφονεί μαζικά αμάχους τούτο τον καιρό, μας κάνουν να υποπτευόμαστε ότι η Κόλαση ίσως να μην είναι, τελικά, τόσο μακριά από τη Γη, όσο μας βεβαιώνει η θρησκεία...

Για κάποιους διανοούμενους, η ιδέα της δικαιοσύνης είναι κατά βάση ουτοπική, αφού δεν αντιπροσωπεύει καμία φυσική πραγματικότητα. Στο φημισμένο βιβλίο του «Οι Περιοχές των Σφαλμάτων σας» (“Your Erroneous Zones”) ο Αμερικανός ψυχοθεραπευτής και φιλόσοφος Wayne Dyer γράφει:

«Αν ο κόσμος ήταν οργανωμένος με τρόπο ώστε καθετί να είναι δίκαιο, κανένα ζωντανό πλάσμα δεν θα επιβίωνε ούτε μια μέρα. Τα πουλιά δεν θα έπρεπε να τρώνε σκουλήκια και τα συμφέροντα όλων θα ‘πρεπε να εξυπηρετούνται.» Και, κάπου παρακάτω: «(Το να αποζητάμε τη δικαιοσύνη στη ζωή) θα ήταν εξίσου ανεδαφικό (με το να) αποζητάμε την πηγή της αιώνιας νιότης ή κάποιον παρόμοιο μύθο. Δικαιοσύνη δεν υπάρχει. (...) Ο κόσμος, απλούστατα, δεν συγκροτήθηκε κατά τέτοιο τρόπο.»

Ποιος μας βεβαιώνει, λοιπόν, ότι η σφαίρα που σκότωσε τον Scheubner-Richter αντί για τον Χίτλερ, όπως και εκείνη που έβαλε τέλος στη ζωή της άτυχης κοπέλας στην Κόρινθο, θα ήταν πιο «δίκαιες» αν είχαν ξαστοχήσει;

Με τον έμφυτο ηθικό κώδικα μέσα μας, εν τούτοις, επαναστατούμε μπροστά σε τέτοιες κυνικές προσεγγίσεις. Το νιώθουμε καλά πως ήταν άδικο για την ανθρωπότητα να γλιτώσει ο Χίτλερ στο Μόναχο το 1923. Και ήταν εξίσου άδικο να σκοτωθεί η νεαρή γυναίκα στην Κόρινθο το 2013. Και όμως, για

χάρη κάποιας άγνωστης συμπαντικής σκοπιμότητας, και οι δύο αυτές αδικίες συνέβησαν στ’ αλήθεια...

Αυτό που απομένει, τελικά, είναι να συμβιβαστούμε με την ιδέα ότι ο όρος «δικαιοσύνη» στερείται απόλυτου και οικουμενικού νοήματος. Και να συνειδητοποιήσουμε ότι, στην ηθική της διάσταση, η δικαιοσύνη αφορά μία καθαρά εξατομικευμένη σχέση του ανθρώπου με την ίδια του τη συνείδηση. Φωτεινό παράδειγμα ο Σωκράτης, ο μεγαλύτερος Δάσκαλος των αιώνων, που δίδαξε την αξία της αυτογνωσίας. Έφυγε από τον κόσμο βγάζοντας τη γλώσσα στην κοσμική «δικαιοσύνη» των ανθρώπινων κοινωνιών. Ίσως γιατί γνώριζε καλά πως η μόνη αληθινή δικαιοσύνη είναι αυτή που κουβαλούμε μέσα μας. Εκείνη που μας επιτρέπει να αντικρίζουμε τον καθρέφτη δίχως να χαμηλώνουμε το φως...

(*) Χανς Κέλσεν, «Τι είναι Δικαιοσύνη;» (Εκδόσεις Αντίποδες, 2019).

SOCIAL MEDIA

Ακολουθήσε το Βήμα στο [Google news](#) και μάθε όλες τις τελευταίες ειδήσεις.